



KREATYWNY | CECYLIA JĘZYK POLSKI | BIELNIK

Program nauczania języka polskiego dla szkoły ponadpodstawowej – liceum/technikum poziom podstawowy

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

WARSZAWA 2019

Redakcja merytoryczna – dr Jolanta Sawicka-Jurek
Recenzja merytoryczna – Bożena Święch
Katarzyna Szczepkowska-Szczeńiak
Agnieszka Ratajczak-Mucharska

Redakcja językowa i korekta – Editio

Projekt graficzny i projekt okładki – Editio

Skład i redakcja techniczna – Editio

Warszawa 2019
Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons – Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Adresat programu	7
Odwołania do koncepcji naukowych	8
Słowa-klucze, interdyscyplinarna kreatywność, kompetencje kluczowe	9
Model programu	12
Cele, układ treści, przestrzeń kreatywna	13
Metody, techniki i formy pracy z uczniem	23
Ocenianie osiągnięć uczniów	26
Ewaluacja programu	29
Bibliografia	32

WSTĘP

Kreatywny język polski jest propozycją programu nauczania języka polskiego na III etapie edukacyjnym – w szkole ponadpodstawowej: 4-letnim liceum ogólnokształcącym oraz 5-letnim technikum, na poziomie podstawowym. Program nauczania wraz ze scenariuszami zajęć/lekcji opracowany został zgodnie z zasadami projektowania uniwersalnego, idei edukacji włączającej, na podstawie zapisów Konstytucji RP, obowiązujących aktów prawnych – ustawy Prawo oświatowe, podstawy programowej, stosownych rozporządzeń MEN z uwzględnieniem celów kształcenia i wychowania – oraz dokumentacji projektowej (Regulamin z uwzględnieniem poszczególnych elementów zawartych w załącznikach nr 1 i nr 1b do Regulaminu). Program **Kreatywny język polski** ma pomóc nauczycielowi w realizacji obowiązującej podstawy programowej, określonej w Rozporządzeniu MEN z dnia 30 stycznia 2018 roku w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia i załączniku nr 1: *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum; w tym Warunki i sposób realizacji*. Uwzględnia liczbę godzin przeznaczonych na realizację podstawy programowej z języka polskiego na poziomie podstawowym w liceum ogólnokształcącym (512 h w cyklu kształcenia) i technikum (512 h w cyklu kształcenia) wynikającą z Rozporządzenia MEN (Dz. U. z dnia 31 marca 2017 roku, poz. 703): liceum: klasa I – 4 h tyg. (128 h), klasa II – 4 h tyg. (128 h), klasa III – 4 h tyg. (128 h) i klasa IV – 4 h tyg. (128 h); technikum: klasa I – 3 h tyg. (96 h), klasa II – 3 h tyg. (96 h), klasa III – 3 h tyg. (96 h), klasa IV – 3 h tyg. (96 h) i klasa V – 4 h tyg. (128 h).

Program **Kreatywny język polski** jest zgodny z misją i zadaniami szkoły wychowującej przede wszystkim człowieka dobrze, bezpiecznie i odpowiedzialnie funkcjonującego we współczesnym, cyfrowym świecie, zainteresowanego systematycznym rozwojem osobistym i zawodowym, podejmującego świadome decyzje w tym zakresie, a także wrażliwego, szanującego wartości ogólnoludzkie, narodowe i własną godność, przywiązanego do tradycji narodowych, kreatywnego, przedsiębiorczego oraz przyjmującego postawę prozdrowotną, prospołeczną, patriotyczną i proekologiczną (na podst. analizy Podstawy programowej...). Program odwołuje się do Zaleceń Rady UE z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie opublikowanych w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej C189 z dnia 4 czerwca 2018 roku (wydanie polskie) i jest spójny z treścią dokumentu, który eksponuje prawo każdej osoby „do dobrej jakości i włączającego kształcenia, szkolenia i uczenia się przez całe życie w celu utrzymania i nabywania umiejętności, które pozwolą jej w pełni uczestniczyć w życiu społeczeństwa i skutecznie radzić sobie ze zmianami na rynku pracy”. Istotne, choć formalnie

odnoszące się do I i II etapu edukacji, są również Konkluzje Rady w sprawie roli wczesnej edukacji i kształcenia podstawowego w stymulowaniu kreatywności, innowacyjności i kompetencji cyfrowych (Dziennik Urzędowy UE 2015/C/172/05), bo nie sposób o nich zapomnieć, proponując **Kreatywny język polski**.

Dla programu, opartego na idei edukacji włączającej, nie tylko obowiązującym, ale też szczególnie ważnym dokumentem jest Rozporządzenie MEN z dnia 9 sierpnia 2017 roku (Dz. U. z 2017 r., poz. 1591). Ten akt prawny rozszerza pojęcie ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i stawia nie tylko formalne wymagania, ale także staje się niejako źródłem dydaktyczno-wychowawczego i twórczego wyzwania, którego celem jest znalezienie przez nauczyciela optymalnych i przede wszystkim atrakcyjnych metod i form pracy, zgodnie z indywidualnymi, psychofizycznymi możliwościami i potrzebami ucznia.

ADRESAT PROGRAMU

Adresatem programu **Kreatywny język polski** jest uczeń liceum i technikum, więc także uczeń z szeroko rozumianymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, pochodzący z różnych środowisk, mający za sobą różne doświadczenia zdobyte na I i II etapie edukacyjnym. Jednocześnie – zgodnie z pedagogiką Marii Montessori – jest to nastolatek, który znajduje się w połowie trzeciego, naturalnego etapu rozwojowego, tzw. „wrażliwej fazy: **fazy na godność osobistą, odpowiedzialność i wiary we własne siły**” (Miksza, 2010: 30). Można również, odwołując się do teorii rozwoju psychospołecznego Erika Eriksona, określić go jako młodego człowieka, który bywa zagubiony i zbuntowany, poszukując własnej tożsamości **i próbuje wchodzić w różne role** (często ryzykowne i niebezpieczne), **co kształtuje jego postawy i system wartości**. Doświadczając kryzysu tożsamości, stopniowo wchodzi w fazę akceptacji, rozwoju integralności osobowej i świadomego wyboru zasadniczego. „Kluczowym etapem rozwoju osobowości człowieka jest formowanie tożsamości w okresie dorastania” (Torończak, 2008: 95–105). Jednak przede wszystkim warto podkreślić, że jest to ciekawy świata, **dorastający nastolatek**, który znajduje się **w najlepszej fazie rozwoju wszystkich funkcji poznawczych**. Dlatego **Kreatywny język polski** zachęca nauczyciela do odkrywania i rozwijania naturalnego, intelektualnego i twórczego potencjału każdego ucznia. Jednocześnie zwraca uwagę, jak ważne jest wsparcie nauczyciela w dojrzewaniu emocjonalnym i społecznym nastolatka, w kształtowaniu się jego osobowości, systemu wartości oraz dążeniu do bycia samodzielnym, a także jego wizji własnej przyszłości w wymiarze osobistym, rodzinnym i zawodowym.

Kreatywny język polski wyrasta z przekonania, że szkoła nie może być nijaka. Tylko twórcze oraz interdyscyplinarne podejście do edukacji i wychowania może stworzyć szkołę i pracownię przedmiotową, która przestanie kojarzyć się młodzieży z miejscem, w którym coś trzeba lub coś musi się wykonać, a zacznie być postrzegana jako nowoczesna, pozytywnie hybrydalna przestrzeń, którą nastolatek współtworzy – motywowany i wspierany przez nauczyciela – i w której uczy się poprzez kreatywne myślenie i działanie wolne od nudnych i przestarzałych stereotypów oraz zdobywa i doskonali kompetencje kluczowe będące ponadprzedmiotowymi, uniwersalnymi umiejętnościami, które są konieczne do harmonijnego i optymalnego rozwoju osobistego i zawodowego.

ODWOŁANIA DO KONCEPCJI NAUKOWYCH

Kreatywny język polski nawiązuje do założeń psychologii i pedagogiki humanistycznej. Odwołanie do psychologicznej teorii inteligencji wielorakiej Howarda Gardnera (Poleszak i in., 2014: 13–28) pozwala dostrzec w każdym uczniu, a przede wszystkim ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, przynajmniej jeden z ośmiu typów inteligencji i umiejętnie go rozwijać, budując jednocześnie pozytywną samoocenę nastolatka. Program zakłada pewnego rodzaju pokorę nauczyciela wobec niedoskonałości ucznia i szacunek dla jego niewiedzy, o którym mówił Janusz Korczak, zwracając uwagę, że dziecko ma prawo czegoś nie wiedzieć, podobnie jak ma prawo popełniać błędy, bo dorasta i przecież dopiero „uczy się na świecie żyć, jak uczy się w szkole czytać, pisać, liczyć” (Marzec, 2002: 89). Dlatego właśnie **Kreatywny język polski** eksponuje elementy radykalnego humanizmu i pedagogiki miłości Ericha Fromma: „(...) uznanie autonomii drugiej osoby, czyli nieograniczanie jej wolności, bowiem miłość nakazuje przyjąć, uznać drugiego człowieka jako równego sobie (...). Dlatego musi ona być wolna od „ucisku zewnętrznego”, (...) poznanie drugiej osoby (...) umożliwia pełniejsze zbliżenie podmiotów wychowujących i wychowywanych”. (Fromm, 2000: 37) Program proponuje nauczycielowi języka polskiego, aby nie sterował i nie narzucał swoich racji, tylko akceptował i wspierał indywidualność i godność ucznia, jego kształtującą się tożsamość oraz dążenie do samorealizacji, samorozwoju i szczęścia. Podpowiada, jak kreatywnie budzić w uczniu optymizm i przekonanie, że osiągnie sukces, bo może pokonać każdą przeszkodę i każdą słabość, jeśli nie będzie myśleć o tym, że dysfunkcja, czy problem zdrowotny go ogranicza. Podkreśla, że nauczyciel ma nieustannie wspierać ucznia i okazywać radość z jego nawet najmniejszych osiągnięć, aby czuł się ważny i w pełni akceptowany. Program zwraca na to uwagę, gdyż „objęcie kogoś procesem wychowania nie jest możliwe bez autentycznej miłości, a kiedy jej nie ma lub zabraknie, wychowanie staje się lub przekształca się co najwyżej w działalność opiekuńczą, dozorowanie, czy nawet tresurę, która nigdy nie może być utożsamiana z wychowaniem. Przyjmuje ono wówczas postać pseudowychowania, czyli wychowania nieadekwatnego, wychowania fikcyjnego, wychowania wyobcowanego, czy wychowania zawładającego”. (A.M. de Tchorzewski, 2012: 43–44).

SŁOWA-KLUCZE, INTERDYSCYPLINARNA KREATYWNOŚĆ, KOMPETENCJE KLUCZOWE

Kluczowym pojęciem programu jest szeroko rozumiana **kreatywność**. Dotyczy ona zarówno ucznia, jak i nauczyciela, gdyż tylko twórczy polonista, nieustannie poszukujący nowych i atrakcyjnych pomysłów metodycznych, może otworzyć ucznia na interdyscyplinarną kreatywność, bycie przedsiębiorczym i motywować go do wszelkiego humanistycznego działania. Eksponowana w tytule i treści programu kreatywność jest wartością, a co szczególnie ważne dla tego programu – wg neuropsychologa Rexa Junga – „**kreatywności można się uczyć**” i – jak twierdzi Jan Fazlagić – „**należy traktować jak umiejętność i ją ćwiczyć, doskonalić i oceniać**” (Fazlagić, 2018). Można tego dokonać na lekcjach **kreatywnego języka polskiego**, w czasie których realizowane są cele wychowania, ogólne i szczegółowe przedmiotowe cele kształcenia (zgodne z obowiązującą podstawą programową), ale także treści ponadprzedmiotowe, realizowanie w korelacji z innymi przedmiotami humanistycznymi (historia, wiedza o społeczeństwie, religia, etyka, filozofia, język łaciński, język obcy nowożytny, muzyka, historia muzyki, plastyka, historia sztuki). Jak zauważa Marta Milewska: „(...) stąd postulat włączania do niego treści z zakresu muzyki, plastyki, sztuki i architektury” (Borgensztajn i in., 2018: 27). Dlatego tak bliskie tej koncepcji programu nauczania są słowa Michała Malinowskiego: „Nieprzewidywalność formy i efektów użytych środków wyrazu wpływa inspirująco na pracę uczniów” (Borgensztajn i in., 2018: 38).

Interdyscyplinarna kreatywność może objąć także przedmioty, które tylko pozornie nie są kompatybilne z językiem polskim (informatyka, matematyka, przedsiębiorczość, geografia, biologia, chemia, fizyka, a w przypadku uczniów technikum także przedmioty zawodowe).

Liczy się nowatorski pomysł na lekcję/zajęcia i jego niestereotypowa realizacja przy kreatywnym współdziałaniu nauczyciela i uczniów. Dobra współpraca z biblioteką szkolną na pewno pozytywnie wpłynie na skuteczność planów, których źródłem są oryginalne pomysły nauczyciela i uczniów zaproszonych do współtworzenia procesu dydaktyczno-wychowawczego. Nastolatek to przecież przede wszystkim *homo ludens*, a nie *homo faber*, i uczenie się musi być dla niego atrakcyjną, edukacyjną przygodą. Podejmowany przez niego intelektualno-twórczy wysiłek zwiększy jego samoocenę i przyniesie mu poczucie spełnienia, a nauczyciela może uchronić przed tzw. wypaleniem zawodowym.

Bliskie założeniom programu **Kreatywny język polski** są propozycje metodyczne Stanisława Bortnowskiego, a także jego krytyczne podejście do własnych pomysłów dydaktycznych i ich modyfikowanie, gdy nie sprawdziły się w praktyce szkolnej. Autorefleksja, samokrytycyzm, elastyczność i otwartość twórczego nauczyciela na

zmiany (metody, ujęcie i brzmienie tematu) sprawią, że uczeń nie będzie się nudzić na **kreatywnym języku polskim**, a jest to szczególnie ważne, bo przecież – wg Stanisława Bortnowskiego – „grzechem głównym nauczania (...) jest nuda” (Janus-Sitarz i in., 2015: 205). Dzięki Zofii Budrewicz można uzupełnić je o słowa zawarte w przygotowanym na I Kongres Dydaktyki Polonistycznej ostatnim referacie, którego nie mógł już wygłosić. Bortnowski podkreślał, że „»pokolenia Google« **trzeba uczyć szczególnie »barwnie, pomysłowo«; że lekcje »muszą mieć coś z widowiska, reklamy, happeningu«, słowem – ze scenariuszy, które naśladują życie. Wtedy zwiększają się szanse na przełamywanie bierności i bezkrytycyzmu młodych odbiorców tekstów kultury**” (Janus-Sitarz i in., 2015: 211).

Program **Kreatywny język polski** proponuje otwarcie się nauczyciela właśnie na takie „arcydziwne, arcyzależne i arcyważne pomysły na lekcje”, do których zachęcał Stanisław Bortnowski (Bortnowski, 1992: 11). Jednocześnie nie zapomina, że podstawa programowa języka polskiego – „realizowanego jako przedmiot kluczowy w szkole ponadpodstawowej” – akcentuje uczenie się języka polskiego *poprzez „refleksję w wymiarze aksjologicznym i egzystencjalnym nad językiem, literaturą i kulturą”* (Załącznik nr 1: *Podstawa programowa... Język polski. Zakres podstawowy i rozszerzony, Warunki i sposób realizacji*, s. 40), do powstania której uczeń potrzebuje chwili wyciszenia, aby skupić się nad komunikatami, jakie odczytuje z wartościowych literackich i pozaliterackich tekstów kultury. Brak indywidualnego, osobistego spotkania z dziełem to śmierć dzieła oraz strata szansy na „zadanie pytań dziełu” („Polonistyka. Innowacje” 2015, nr 2, s. 211) i refleksję ogólnoludzką rozwijającą ucznia emocjonalnie, społecznie i moralnie.

Przyjęta w programie **Kreatywny język polski** strategia nauczania łączy poszukiwanie ciekawych dla ucznia pomysłów zajęć z równie atrakcyjnymi i skutecznymi sposobami rozwijania i doskonalenia **ośmiu kompetencji kluczowych**, tj.: kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, kompetencje w zakresie wielojęzyczności, kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, kompetencje cyfrowe, kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, kompetencje obywatelskie, kompetencje w zakresie przedsiębiorczości oraz kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej. Według Dz. Urz. UE C189 z dnia 4 czerwca 2018 r. **kompetencje kluczowe** stanowiące „połączenie wiedzy, umiejętności i postaw” są „jednakowo ważne” i trzeba je rozwijać na co dzień, w każdej sytuacji, nie tylko szkolnej, i w „perspektywie uczenia się przez całe życie”, ponieważ „pozwolą w pełni uczestniczyć w życiu społeczeństwa i skutecznie radzić sobie ze zmianami na rynku pracy”, co przyczyni się do zwiększenia szans na zatrudnienie. **Kompetencje kluczowe**, jako umiejętności ponadprzedmiotowe, będą w naturalny sposób **kreatywnie** rozwijane w trakcie realizacji szczegółowych celów kształcenia i wychowania. Nowatorsko zaprojektowane lekcje będą przyjazne i dostępne dla każdego ucznia, również z szeroko rozumianymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a więc także z talentem

humanistycznym i artystycznym, matematycznym, informatycznym oraz zawodowym (w technikum). Prezentacja talentów i różnorodnych umiejętności będzie współtworzyć interdyscyplinarny charakter zajęć. Język polski i inne przedmioty humanistyczne „są doskonałym miejscem do podejmowania różnego rodzaju nowatorskich działań dydaktycznych, mających na celu rozwijanie podstawowych kompetencji szkolnych i umiejętności interpersonalnych, niezbędnych do życia w społeczeństwie” (Milewska, *Wytoczne...*, s. 26), a celowe „wykorzystanie środków ekspresji artystycznej pozwala uatrakcyjnić pracę w klasie oraz zintegrować różne treści nauczania, kształtować pożądane kompetencje i postawy” (Malinowski, *Wytoczne...*, s. 38).

MODEL PROGRAMU

Kreatywny język polski to hermeneutyczno-krytyczny model programu nauczania. Hermeneutyczny, ponieważ przywołanym powyżej kluczowym pojęciom, tj.: **kreatywność** i **przedsiębiorczość** postawy nauczyciela i ucznia, **interdyscyplinarność** oraz **kompetencje kluczowe**, towarzyszy wzajemna, otwarta komunikacja i poszukiwanie kreatywnego rozwiązywania integralnych problemów literacko-językowo-kulturowych. Postawy ukształtowane w trakcie twórczych interakcji, w połączeniu ze zdobytą wiedzą merytoryczną i aksjologiczną, mogą wywołać pozytywną zmianę. Krytyczny, ponieważ nastolatek w sposób logiczny, racjonalny i kreatywny uczy się, jak pozytywnie zmieniać zależne od niego elementy rzeczywistości, czyniąc z nich – bezpieczne dla niego i innych – wyspy wartości. Jednocześnie, pozostawia również ślady samego siebie w kulturze, zaznaczając swoje istnienie i współistnienie.

CELE, UKŁAD TREŚCI, PRZESTRZEŃ KREATYWNA

Zgodnie z zaleceniami ujętymi w *Warunkach i sposobie realizacji*, koncepcja programu **Kreatywny język polski** proponuje uporządkowane i chronologiczne poznawanie dzieł literackich „w naturalnym porządku, tak jak one powstawały, z uwzględnieniem różnorodnych kontekstów, w tym kulturowych, historycznych, filozoficznych”. Dlatego zakłada **liniowo-spiralny** układ treści, przy czym liniowość dotyczy tu jedynie kolejności następowania po sobie epok historycznoliterackich i dzieł stanowiących ich dorobek twórczy.

Natomiast **spiralność** traktowana jest tu jako powtarzanie i utrwalanie materiału, przede wszystkim po zrealizowaniu treści dotyczących danej epoki. Jeśli nauczyciel dostrzeże taką potrzebę, może także zastosować tę założoną spiralność układu treści do syntezy materiału literacko-językowo-kulturowego związanego z obszernym i ważnym dziełem literackim, tym bardziej jeśli sposób powtarzania materiału uwzględni atrakcyjne i efektywne kształtowanie oraz doskonalenie jak największej liczby kompetencji kluczowych.

Program **Kreatywny język polski** proponuje modyfikację rozumienia i zagospodarowania tradycyjnej przestrzeni. Edukacja polonistyczna mająca przedmiotowy i ponadprzedmiotowy charakter będzie się odbywać w **kreatywnej przestrzeni**: szkolnej (pracownia) oraz pozaszkolnej – w terenie będącym miejscem inspiracji twórczej (galeria, muzeum, kino, teatr, zabytkowy kościół, klasztor, sala koncertowa, a także plener). Pracownia kreatywnego języka polskiego nie może mieć typowych, szkolnych ławek, ale stoliki ustawione jak w kawiarniach czy piwnicach literackich, które w razie potrzeby mogą być odstawione na bok wraz z krzesłami (m.in. przy zajęciach z wykorzystaniem dramy lub bez, gdy uczniowie siedzą w kręgu i np. uczą się sztuki rozmowy, dyskusji). Pracownia powinna być wyposażona w komputer/tablet dla nauczyciela, tablety dla uczniów z mobilnym pakietem Microsoft Office i dostępem do Internetu, tablicę interaktywną albo ekran i rzutnik multimedialny. Jeśli szkoła nie ma takiej możliwości, można na czas zajęć z wykorzystaniem ICT skorzystać z pracowni komputerowej. W przestrzeni szkolnej, np. w auli (jeśli placówka taką posiada) lub na korytarzu szkolnym, powinno znaleźć się miejsce na ekspozycję dokonań twórczych uczniów, powstałych w czasie realizacji projektów czy prac konkursowych.

Zgodnie z obowiązującą podstawą programową **Kreatywny język polski** realizuje w sposób zintegrowany (a w sposób szczególnie akcentuje integrację kształcenia literackiego i językowego) **cele kształcenia** (wymagania ogólne) i **treści nauczania** (wymagania szczegółowe) w czterech obszarach: kształcenia literackiego i kulturowego, kształcenia językowego, tworzenia wypowiedzi i samokształcenia. Treści nauczania i kompetencje kluczowe z elementami orientacji zawodowej realizowane są w czasie zajęć edukacyjnych (odchodzących od tradycyjnego 45-minutowego czasu lekcji).

Kreatywny język polski wprowadza jednostki trwające 90 minut i 120 minut. Szanując indywidualne decyzje nauczyciela, program nie narzuca sztywnych ram, ale pozostawia mu możliwość przeprowadzenia wybranych lekcji/zajęć w tradycyjnym czasie, jeśli uzna, że 45 minut wystarczy na ich kreatywną realizację. Jest to również istotne ze względów organizacyjnych danej placówki oświatowej, szczególnie technikum, gdyż uczniowie uczestniczą nie tylko w obowiązkowych zajęciach ogólnokształcących, lecz także zawodowych (teoretyczna i praktyczna nauka zawodu), co może utrudniać opracowanie optymalnego, tygodniowego planu zajęć uczniów i nauczycieli.

Kreatywny język polski proponuje stałe, a jednocześnie **mobilne** elementy, których miejsce i czas realizacji w powstałym później (na bazie programu) rozkładzie materiału nauczania są ruchome, umożliwiające elastyczność w tym zakresie: **trening kreatywności** (warsztaty) minimum na początku każdej klasy liceum/technikum, **kreatywne spotkanie z literaturą i innymi tekstami kultury** (w porządku chronologicznym, z uwzględnieniem kontekstów, w tym: m.in. ćwiczenia w formułowaniu i doskonaleniu komentarza interpretacyjnego), **spacer z kulturą (galeria, muzeum, zabytkowy kościół, kino, teatr, mediateka, plener)**, czyli **Kreatywny język polski w terenie** (z wariantem wirtualnego spaceru po muzeum), **trening oratorski (warsztaty retoryczne)**, **trening redakcyjny (warsztaty pisania i edytowania tekstów, ćwiczenie różnych form wypowiedzi)** z wykorzystaniem technologii ICT (trening po zakończeniu **kreatywnego spotkania** z danym tekstem literackim lub ikonicznym), **gale projektów** (prezentacje efektów pracy zespołowej i indywidualnej z wykorzystaniem ICT) **przed publicznością szkolną i/lub lokalną** umożliwiające uczniom pozostawienie **swojego** śladu w kulturze (minimum dwie gale w roku szkolnym), **syntezy literacko-językowo-kulturowe** z uwzględnieniem kompetencji kluczowych, zwieńczone testami umiejętności literacko-językowo-kulturowych umożliwiającymi sprawdzenie przyrostu kompetencji kluczowych (minimum dwa testy w roku szkolnym). Ważnym, stałym, a jednocześnie **mobilnym** elementem strukturalnym **Kreatywnego języka polskiego** są zajęcia edukacyjne dotyczące **aktualności kulturalnych (nagrody literackie, filmowe, teatralne, muzyczne, w zakresie sztuk plastycznych, wzornictwa)**, które umożliwiają uczniowi liceum/technikum twórcze i dynamiczne podejście do literatury i kultury i niemal natychmiastowe reagowanie na lokalne, regionalne, ogólnopolskie, europejskie i światowe nowinki.

Propozycje liczby godzin (pierwsza cyfra w danej klasie oznacza liceum, druga cyfra technikum):

Klasa I – **diagnoza z treningiem kreatywności:** 4 h/2 h; **kreatywne lekcje z literaturą i kulturą antyczną:** 10 h/10 h, średniowieczną: 10 h/10 h, renesansową: 20 h/20 h, barokową: 10 h/10 h, oświeceniową: 10 h/10 h; **spacer z kulturą:** 8 h/4 h; **trening oratorski:** 18 h/6 h; **trening redakcyjny:** 20 h/6 h; **gala projektu:** 6 h/6 h; **syntezy literacko-językowo-kulturowe:** 10 h/10 h; **aktualności kulturalne:** 2 h/2 h. Liczba wszystkich godzin w klasie I: 128 h/96 h.

Klasa II – **diagnoza z treningiem kreatywności:** 2 h/2 h; **kreatywne lekcje z literaturą i kulturą romantyczną:** 22 h/22 h, pozytywistyczną: 22 h/22 h, (liceum) młodopolską: 20 h; **spacer z kulturą:** 8 h/6 h; **trening oratorski:** 20 h/12 h; **trening redakcyjny:** 20 h/20 h; **gala projektu:** 6 h/6 h; **syntezy literacko-językowo-kulturowe:** 6 h/4 h; **aktualności kulturalne:** 2 h/2 h. Liczba wszystkich godzin w klasie II: 128 h/96 h.

Klasa III – **diagnoza z treningiem kreatywności:** 2 h/2 h; **kreatywne lekcje z literaturą i kulturą:** 0 h/20 h, (technikum) młodopolską i 20-lecia międzywojennego: 32 h/18 h, wojny i okupacji: 34 h/20 h; **spacer z kulturą:** 8 h/4 h; **trening oratorski:** 20 h/8 h; **trening redakcyjny:** 20 h/10 h; **gala projektu:** 6 h/6 h; **syntezy literacko-językowo-kulturowe:** 4 h/6 h; **aktualności kulturalne:** 2 h/2 h. Liczba wszystkich godzin w klasie III: 128 h/96 h.

Klasa IV – **diagnoza z treningiem kreatywności:** 3 h/2 h; **kreatywne lekcje z literaturą i kulturą współczesną po 1945:** 50 h; **spacer z kulturą:** 15 h/4 h; **trening oratorski:** 20 h/8 h; **trening redakcyjny:** 20 h/18 h; **gala projektu:** 8 h/6 h; **syntezy literacko-językowo-kulturowe:** 10 h/6 h; **aktualności kulturalne:** 2 h/2 h. Liczba wszystkich godzin w klasie IV: 128 h/96 h.

Klasa V technikum – **diagnoza z treningiem kreatywności:** 3 h; **kreatywne lekcje z literaturą i kulturą współczesną:** 50 h; **spacer z kulturą:** 18 h; **trening oratorski:** 20 h; **trening redakcyjny:** 20 h; **gala projektu:** 6 h; **syntezy literacko-językowo-kulturowe:** 12 h; **aktualności kulturalne:** 2 h. Liczba wszystkich godzin w klasie V technikum: 128 h.

W czasie pozalekcyjnym – dla zainteresowanych uczniów – program proponuje dodatkowe **warsztaty inspiracji twórczej oraz indywidualne konsultacje**, w czasie których nauczyciel motywuje i wspiera uczniów uzdolnionych oraz z innymi SPE, którzy odczuwają potrzebę twórczej aktywności albo podejmują wysiłek intelektualny i twórczy

związany z tworzeniem własnych tekstów, aktywnością teatralną i udziałem w konkursach przedmiotowych, interdyscyplinarnych i artystycznych.

Kreatywne spotkania z literaturą i innymi tekstami kultury zachowują – zalecany przez *Warunki i sposób realizacji* podstawy programowej – układ chronologiczny. Spełniają również wymagania, zgodnie z którymi „klasa IV liceum oraz IV i V technikum w całości przeznaczone są na czytanie utworów literatury po 1945 r. oraz kształcenie i rozwijanie refleksji o ich związkach z tradycją literacką i kulturową”. Natomiast klasa I liceum i technikum przeznaczona będzie na czytanie utworów z zakresu starożytności biblijnej i mitologicznej, literatury średniowiecznej, renesansowej, barokowej i oświeceniowej.

Klasa II liceum – utwory romantyczne, pozytywistyczne i młodopolskie, klasa II technikum – utwory romantyczne i pozytywistyczne, klasa III liceum – utwory z okresu dwudziestolecia międzywojennego oraz wojny i okupacji (i tematycznie z tym okresem związane), klasa III technikum – utwory młodopolskie, z okresu dwudziestolecia międzywojennego oraz wojny i okupacji, klasa IV liceum oraz IV i V technikum – literatura współczesna i jej dialogi z tradycją literacko-kulturową (tak jak już wcześniej zaznaczono).

Kreatywne spotkania z literaturą kształtują kompetencje kluczowe ważne na rynku pracy oraz – poprzez kontakt z literackim i pozaliterackim dziełem sztuki – rozwijają wrażliwość estetyczną, pozytywne zachowania językowe wyrażające troskę o czystość i kulturę języka ojczystego, pozytywne postawy społeczne, obywatelskie, prozdrowotne, proekologiczne, zgodne z profilaktyczno-wychowawczymi zadaniami szkoły.

Jednym z głównych założeń programu jest eksponowanie i rozwijanie m.in. kreatywności ucznia, co umożliwia profesjonalizm (kwalifikacje, kompetencje), i kreatywna, otwarta postawa nauczyciela. Dlatego **Kreatywny język polski** bazuje na jego bardzo dobrej znajomości obowiązującej Podstawy programowej kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum... Język polski; w tym: *Warunki i sposób realizacji*, do której – jako nadrzędnego dokumentu wobec programu nauczania języka polskiego – nauczyciel każdorazowo odwołuje się, planując cele kształcenia (wymagania ogólne) i treści nauczania (wymagania szczegółowe), opracowując rozkład (lub rozkłady) materiału nauczania języka polskiego dla uczniów liceum/technikum i konkretne lekcje/zajęcia. Z tych względów **Kreatywny język polski** nie narzuca nauczycielowi konkretnych treści ani nie decyduje za nauczyciela o wyborze tekstów literackich (spośród obowiązkowej i uzupełniającej listy lektur), które chce wykorzystać w czasie realizacji proponowanych elementów mobilnych, lecz jedynie proponuje, jak w sposób zintegrowany łączyć kształcenie literackie, kulturowe i językowe z tworzeniem wypowiedzi, samokształceniem.

Oto przykładowe odwołania do zapisów *Podstawy programowej...* dla scenariuszy lekcji/zajęć w ramach proponowanych elementów mobilnych, czyli pewnego rodzaju modułów tematyczno-zadaniowych, podczas których uczeń: **gala projektu: I 1.16)**

rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości; II 3.5) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej; II 3.9) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji; III 2.2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki; IV 7) wzbogaca swoją wypowiedź pozajęzykowymi środkami komunikacji; IV 12) wykorzystuje formę projektu w przygotowaniu i prezentowaniu oraz popularyzowaniu swoich zainteresowań i osiągnięć; **trening oratorski:** I 1.8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; II 1.4) rozumie rolę szyku wyrazów w zdaniu oraz określa rolę jego przekształceń w budowaniu znaczenia wypowiedzi; III 2.2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki; III 2.9) stosuje retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu; wygłasza mowę z uwzględnieniem środków pozajęzykowych; IV 1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska; **kreatywne spotkanie z literaturą i kulturą współczesną:** I 1.8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; I 1.15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny; I 1.16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości; I 2.6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki; I 2.7) odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej, stosuje kryteria pozwalające odróżnić arcydzieło od kiczu; II 3.9) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji; III 1.1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych; III 2.1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie; III 2.4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji; IV 1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska; IV 9) wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny; **trening redakcyjny:** I 1.4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje; I 1.9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi;

poddaje ją refleksji; I 1.14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej; I 1.15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny; I 1.16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości; II 4.2) wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu; III 1.1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych; III 1.6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych, i stosuje je we własnych tekstach; III 2.6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca; III 2.11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe; IV 1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska; IV 6) wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi; **zajęcia kreatywne (debatą oksfordzką):** I 1.8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; I 1.15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny; I 1.16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości; II 1.1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi; II 3.5) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej; II 3.7) stosuje zasady etyki wypowiedzi; wartościuje wypowiedzi językowe, stosując kryteria, np. prawda – fałsz, poprawność – niepoprawność; II 3.9) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji; III 1.1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych; III 2.1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie; III 2.4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji; III 2.5) tworzy formy użytkowe: protokół, opinię, zażalenie; stosuje zwroty adresatywne, etykietę językową; IV 1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska; IV 12) wykorzystuje formę projektu w przygotowaniu i prezentowaniu oraz popularyzowaniu swoich zainteresowań i osiągnięć; **kreatywne spotkanie z literaturą** (z pracą

z tekstem, wnikliwą analizą semantyczno-językową i treningiem redakcyjnym): I 1.4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje; I 1.14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej; II 1.1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi; II 2.7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego; II 3.3) rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, metajęzykową, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną); II 3.8) rozróżnia pojęcia manipulacji, dezinformacji, postprawdy, stereotypu, bańki informacyjnej, wiralności; rozpoznaje te zjawiska w tekstach i je charakteryzuje; II 3.9) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji; III 1.5) rozróżnia typy argumentów, w tym argumenty pozamerytoryczne (np. odwołujące się do litości, niewiedzy, groźby, autorytetu, argumenty *ad personam*); III 2.3) reaguje na przejawy agresji językowej, np. zadając pytania, prosząc o rozwinięcie lub uzasadnienie stanowiska, wykazując sprzeczność wypowiedzi; IV 2) porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach; IV 6) wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi; **warsztaty kreatywne** (połączone z projektowaniem prezentacji multimedialnej): I 2.1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych; I 2.5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki; III 2.4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji; III 2.7) odróżnia streszczenie od parafrazy; funkcjonalnie stosuje je w zależności od celu wypowiedzi; III 2.11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe; IV 1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska; IV 2) porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach; IV 3) korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej; IV 4) sporządza bibliografię i przypis bibliograficzny, także źródeł elektronicznych; IV 5) dokonuje krytycznej selekcji źródeł; IV 9) wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny; IV 11) korzysta z zasobów multimedialnych, np. z: bibliotek, słowników online, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej, oraz krytycznie ocenia ich zawartość; **spacer z kulturą (język polski**

w teatrze; także wycieczka wirtualna): I 1.8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; I 1.9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji; I 1.16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości. I 2.6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki; I 2.7) odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej, stosuje kryteria pozwalające odróżnić arcydzieło od kiczu; II 2.7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego; II 3.5) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej; II 3.9) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji; III 1.7) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni; III 2.1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie; IV 11) korzysta z zasobów multimedialnych, np. z: bibliotek, słowników online, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej oraz krytycznie ocenia ich zawartość; **kreatywne spotkanie i spacer z literaturą** (pozytywistyczną) – wirtualny spacer po stolicy z aplikacją Google Street View: I 1.8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; I 2.1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych; II 2.1) rozumie pojęcie znaku językowego oraz języka jako systemu znaków; rozróżnia typy znaków i określa ich funkcje w tekście; II 2.2) zna pojęcie aktu komunikacji językowej oraz jego składowe (komunikat, nadawca, odbiorca, kod, kontekst, kontakt); II 3.5) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej; II 3.10) charakteryzuje zmiany w komunikacji językowej związane z rozwojem jej form (np. komunikacji internetowej); III 2.4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji; IV 3) korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej; IV 13) zna pojęcie hipertekstu; rozpoznaje jego realizacje internetowe oraz pozainternetowe; określa ich funkcje w komunikacji, umiejętnie z nich korzysta w gromadzeniu informacji; **spacer z kulturą – kreatywne spotkanie z polskim malarstwem (wirtualne zwiedzanie Galerii Sztuki Polskiej z aplikacją Street View Gallery w ramach projektu Google Art Project):** I 2.6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki; II 3.5) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej; II 3.9) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji; III 1.1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych; III 2.1) zgadza się

z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie; III 2.2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki; III 2.4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji; IV 2) porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach; IV 3) korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej; IV 7) wzbogaca swoją wypowiedź pozajęzykowymi środkami komunikacji; IV 9) wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny.

Kreatywny język polski proponuje rozszerzenie treści nauczania w zakresie podstawowym o następujące elementy: w zakresie *Czytania utworów literackich* – uczeń rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych; rozpoznaje mitologizację w utworach literackich; rozpoznaje w utworach literackich konwencję baśniową, oniryczną, turpistyczną, nadrealistyczną i postmodernistyczną; rozumie pojęcie archetypu, rozpoznaje (podstawowe) archetypy w utworach literackich oraz określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych; rozumie pojęcie aluzji literackiej, rozpoznaje (podstawowe) aluzje w utworach i określa ich znaczenie w interpretacji utworów; w zakresie *Odbioru tekstów kultury* – uczeń podejmuje próbę analizy struktury eseju oraz próbę odczytania zawartych w nim sensów; w zakresie *Kształcenia językowego* – uczeń poznaje (w skrócie) podstawowe elementy gramatyki historycznej i jej ślady w budowie wyrazów i ortografii (praktyka szkolna potwierdza zainteresowanie uczniów praktyczną historią języka polskiego); w zakresie *Zróźnicowania języka* – uczeń rozumie i wyjaśnia różnicę między etymologicznym i realnym znaczeniem wyrazów (poprzez ćwiczenia o charakterze zabawy językowej); rozumie, co to jest socjolekt, rozumie, co to jest tabu językowe i podejmuje próbę rozpoznawania jego obecności w wypowiedziach; w zakresie *Komunikacji językowej i kultury języka* – uczeń zna i stosuje zasady netykiety; określa funkcje języka: poznawczą (kategoryzowanie świata) i komunikacyjną (dostosowanie języka do sytuacji komunikacyjnej); w zakresie *Tworzenia wypowiedzi* – Elementów retoryki – uczeń odróżnia elementy stałe i fakultatywne przemówień; zna i rozumie pojęcie demagogii języka; zna i rozumie pojęcie rubaszości i sarkazmu; zna i rozumie pojęcie ironii i zauważa jej obecność w utworze literackim i wypowiedzi ustnej (np. wystąpienia polityków); w zakresie *Mówienia i pisania* – uczeń podejmuje próbę napisania eseju; w zakresie *Samokształcenia* – uczeń włącza się w życie kulturalne szkoły, miasta i regionu. Natomiast w ramach rozwijania kompetencji kluczowych z elementami orientacji zawodowej w czasie lekcji/zajęć **Kreatywnego języka polskiego** proponuje się rozszerzenie listy lektur o encyklikę *O pracy ludzkiej – Laborem Exercens* autorstwa Jana Pawła II lub jej fragmenty: część II – *Praca a człowiek*, rozdział 6: *Praca w znaczeniu podmiotowym. Człowiek – podmiot pracy*; rozdział 7: *Zagrożenie właściwego porządku wartości*; rozdział 8: *Praca – godność osoby*. Warto

szczególnie starannie tak zaplanować pracę z tym ważnym tekstem, aby uczeń miał czas na głębszą autorefleksję i mógł efektywnie wykorzystać aksjologiczną wartość tego przekazu do budowania indywidualnego systemu wartości oraz kształtowania postawy człowieka (pracownika) szanującego godność własną i innych, świadomego konieczności przestrzegania zasad etyki zawodowej, a także człowieka, który nie tylko skupia się na powinnościach siebie jako przyszłego pracownika, awansie i sukcesie zawodowym, lecz także jest świadomy zagrożeń (także w ujęciu globalnym), takich jak m.in. łamanie prawa pracy, nieuczciwość pracodawcy i ingerencja w prywatność pracownika, handel ludźmi, manipulacja, ograniczanie wolności osobistej czy mobbing. Ważne, aby uczeń wiedział, w jaki sposób może sobie z nimi radzić oraz jakie prawa mu przysługują i gdzie (w sensie instytucjonalnym) zwrócić się o pomoc. Po lekcji opartej na wnikliwej pracy z tekstem można również zorganizować kreatywne zajęcia międzyprzedmiotowe (język polski, historia i społeczeństwo, wiedza o społeczeństwie, podstawy przedsiębiorczości; w technikum także przedmioty zawodowe) w formie debaty oksfordzkiej.

METODY, TECHNIKI I FORMY PRACY Z UCZNIEM

Kreatywny język polski realizuje idee edukacji włączającej i indywidualizacji procesu nauczania-wychowania. Dlatego jako **główną metodę** proponuje **projekt** wykorzystujący m.in. **ICT**, ponieważ jego realizacja w kilkuosobowym zespole – forma grupowa zróżnicowana lub indywidualna (nauczyciel musi zaakceptować też taką decyzję ucznia i również motywować go i wspierać) – umożliwia uczniowi, także ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, wybór zadania i odniesienie sukcesu na miarę jego możliwości oraz zaspokojenie potrzeby ekspresji, akceptacji, uznania oraz wzrost samooceny.

Metoda projektu jest szczególnie ceniona i eksponowana w programie, ponieważ rozwija nie tylko kompetencje społeczne i cyfrowe, lecz także w naturalny sposób uczy *savoir-vivre'u*, netykiety oraz odpowiedzialnych i bezpiecznych zachowań w sieci. Oryginalnie pomyślany i optymalnie zaplanowany projekt może skutecznie rozwijać umiejętności literacko-językowo-kulturowe, wprowadzać elementy korelacji międzyprzedmiotowej oraz wspierać i rozwijać każdą z ośmiu umiejętności ponadprzedmiotowych – kompetencji kluczowych – także w zakresie wielojęzyczności. Pomocne w realizacji programu będą również **kreatywne metody i techniki**, kojarzące się z edukacją artystyczną, oparte na ICT, i inne, tj.: drama, przekład intersemiotyczny, metoda odwróconej klasy, nagranie, portfolio i e-portfolio, kolaż, portret *patchworkowy*, język fotografii, film, metody polisensoryczne, programy komputerowe, w tym interaktywne, i aplikacje mobilne, gry językowe online, burza mózgów, dyskusja, debata oksfordzka, wywiad, łańcuch skojarzeń, metaplan, mapa mentalna, mapa aksjologiczna, ćwiczenia redakcyjne z wykorzystaniem edytora tekstów Word, opowiadanie historii i komiks. Program proponuje korzystanie z cyfrowych zasobów Biblioteki Narodowej www.polona.pl, ze słowników online, e-booków i audiobooków z portalu www.lektury.gov.pl i dostępu do filmów na stronie filmotekaszkolna.pl, a także lekcje i sprawdziany tworzone przez nauczyciela dla uczniów na platformie e-learningowej Moodle. Proponuje również wykorzystać dostępne, darmowe środowiska programowania i zmodyfikować tradycyjne drzewko decyzyjne, wprowadzając algorytmiczne drzewko decyzyjne rozwijające (zaznaczone w *Podstawie programowej...*) myślenie komputacyjne i umiejętność programowania.

Kreatywny język polski proponuje indywidualizację pracy z uczniem zdolnym, dla którego lekcje/zajęcia w szkole i terenie, także w czasie pozalekcyjnym, mogą stać się źródłem spektakularnego (intelektualnego i twórczego) rozwoju oraz przyczynić się do utrwalenia poznawczo-analitycznej postawy utalentowanego, młodego humanisty czerpiącego radość z dojrzałego i krytycznego kontaktu z literaturą, językiem i kulturą. Program podkreśla, jak ważne jest poświęcenie przez nauczyciela czasu zdolnemu uczniowi, jego pasjom i talentom, nie tylko polonistycznym. Rozmowy

z uczniem, wnikliwa obserwacja pedagogiczna czy współpraca z psychologiem (test zdolności, wspólna analiza wyniku) na pewno pomogą zidentyfikować uzdolnienia i zainteresowania oraz rozpoznać jego możliwości psychofizyczne i indywidualne potrzeby edukacyjne. Uczeń zdolny potrzebuje akceptacji i wyjątkowego wsparcia ze strony nauczyciela, zachęty do otwierania *nowych drzwi*, wspólnej radości z sukcesów, a czasami również wysłuchania i emocjonalnej siły, żeby poradzić sobie z porażką. Według Joan Freeman uczniowie zdolni przede wszystkim „(...) potrzebują edukacji dostosowanej do posiadanego potencjału, możliwości ich rozwijania oraz wierzących w nich ludzi” (Limont i in., 2011: 17).

Program proponuje, aby pracując z uczniem zdolnym, stwarzać kreatywne sytuacje dydaktyczne i zachęcać go do wieloaspektowej analizy zjawisk literacko-językowo-kulturowych oraz do formułowania i zadawania pytań, aby nieustannie rozbudzać jego ciekawość poznawczą. Warto pamiętać o pozytywnej motywacji oraz zachęcaniu ucznia do systematycznej pracy i terminowego wykonywania dodatkowych prac o wyższym stopniu trudności. Ocena efektów powinna być obiektywna i połączona z rozmową, w czasie której nauczyciel przedstawi nieco słabsze strony pracy (o ile takie wystąpią) taktownie i delikatnie, zwracając uwagę na jego wrażliwość emocjonalną. Nie może zabraknąć pochwały ucznia na forum klasy/społeczności szkolnej i – w zależności od celu i rodzaju wykonanej pracy – wyeksponowania jej w pracowni lub na korytarzu szkolnym. W czasie pracy metodą projektu proponuje się, aby uczeń pełnił funkcję lidera jednej z grup oraz asystenta nauczyciela. Troszcząc się o rozwój talentu/talentów ucznia zdolnego, należy przekazywać mu informacje o aktualnych konkursach (terminy, regulaminy) i zachęcać do podjęcia wysiłku intelektualnego i twórczego (udział w olimpiadzie/konkursie źródłem przygody i satysfakcji intelektualnej/twórczej). Ważne, aby nauczyciel znalazł czas na opiekę merytoryczną. Jeśli uczeń zdecyduje się na udział w konkursie przedmiotowym czy artystycznym, to dyplom, potwierdzający jego osiągnięcie (także godne reprezentowanie szkoły), powinien zostać odpowiednio wyeksponowany w przestrzeni szkolnej, a informacja o sukcesie powinna zostać zamieszczona na stronie internetowej szkoły (można również za zgodą rodzica lub pełnoletniego ucznia przesłać artykuł na stronę miasta/gminy). Istotnym elementem indywidualizacji pracy z uczniem zdolnym jest również dobra komunikacja oraz partnerstwo w rozmowie z nauczycielem. Warto także zwrócić uwagę na relacje ucznia zdolnego z grupą rówieśniczą. Jeśli nie są poprawne, nauczyciel może spróbować mu pomóc, zaczynając od wysłuchania albo zaproponowania spotkania ze szkolnym psychologiem. Pozytywne skutki może przynieść dobrowolny, aktywny udział ucznia zdolnego w zajęciach pozalekcyjnych (np. indywidualnych konsultacjach twórczych, próbach szkolnego zespołu teatralnego, próbach zespołu muzycznego). Najważniejsze, żeby nauczyciel jak najwcześniej dostrzegł zdolnego ucznia, aby w żadnym zespole klasowym nie zmarnował się ani jeden uczniowski talent.

Kreatywny język polski proponuje również indywidualizację pracy z uczniem z innymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – ze specyficznymi trudnościami

w nauce i różnego rodzaju dysfunkcjami opisanymi szczegółowo (wraz z zaleceniami) w konkretnych opiniach PPP i orzeczeniach. Punktem wyjścia jest oczywiście rozmowa i stała współpraca z psychologiem szkolnym, zapoznanie się z diagnozą zawartą w tych dokumentach i wspólne omówienie problemu dotyczącego danego ucznia oraz sformułowanych zaleceń (zawartych w dokumentach). Planując optymalne działania dydaktyczno-wychowawcze, warto również wykorzystać wnioski z wnikliwej obserwacji pedagogicznej. Istotna będzie również stała współpraca z rodzicami/prawnymi opiekunami ucznia.

Nauczyciel powinien pomóc uczniowi dostrzec przede wszystkim jego mocne strony i omówić możliwości, jakie ze sobą niosą (analiza SWOT). W ten sposób wzrośnie samoocena ucznia. Proponuje się, aby nauczyciel: poświęcał uczniowi czas, wspierał go w pokonywaniu trudności w nauce, okazywał mu wyjątkową cierpliwość i akceptację oraz uwzględniał i szanował jego indywidualne tempo pracy. Ponadto, w zależności od diagnozy zawartej w opinii/orzeczeniu, należy: zmniejszyć liczbę bodźców, które rozpraszają ucznia, wizualizować omawiane zagadnienia, stosować metody aktywizujące, odwoływać się do codziennych, znanych mu doświadczeń, a w czasie odpowiedzi ustnych stosować pytania naprowadzające, formułować krótkie, proste polecenia, dodatkowo wyjaśniać niezrozumiałe treści. Dobrym rozwiązaniem może być także praca w grupie i zachęcanie ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi do udziału w ciekawych zajęciach pozalekcyjnych (nie tylko w zajęciach wynikających z rodzaju i stopnia danej dysfunkcji: wyrównawczych, rewalidacyjnych czy terapeutycznych/rehabilitacyjnych). Praca z rówieśnikami (np. próby do przedstawienia teatralnego) może przynieść uczniowi ze SPE wiele radości i satysfakcji oraz stopniowo i w naturalny sposób poprawić relacje z grupą/zespołem klasowym.

OCENIANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Program **Kreatywny język polski** uwzględnia dostosowanie metod, technik i form pracy (już na etapie planowania celów i wymagań dla całej klasy i dla poszczególnych uczniów) do indywidualnych potrzeb i możliwości psychofizycznych każdego ucznia, dlatego proponuje ocenianie kształtujące, motywujące i wspierające oraz uwzględniające wysiłek, wkład pracy i zaangażowanie ucznia. Ocenianie osiągnięć uczniów w programie **Kreatywny język polski** jest zgodne z obowiązującym Prawem oświatowym. Na pierwszych zajęciach nauczyciel omawia wymagania edukacyjne na poszczególne oceny i kryteria oceniania zgodne z wewnątrzszkolnym systemem oceniania (WSO) i przedmiotowym systemem oceniania (PSO). Każdy uczeń otrzymuje wydruk, który jest jednocześnie informacją dla rodzica lub opiekuna prawnego. Program wzmacnia ideę rzeczywistej, systematycznej współpracy z psychologiem, także w zakresie wspólnej analizy dokumentów (opinie, orzeczenia; informacje, zalecenia PPP), opracowania indywidualnych wymagań edukacyjnych i kryteriów oceniania dostosowanych do potrzeb i możliwości psychofizycznych każdego ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (zapoznanie z nimi ucznia i rodzica lub prawnego opiekuna, np. poprzez zaproszenie do szkoły, przyjazną rozmowę czy cierpliwe, dodatkowe wyjaśnienia).

Wprowadzając stałe, a jednocześnie mobilne elementy, które powtarzają się w kolejnych klasach liceum/technikum, **Kreatywny język polski** proponuje nauczycielowi ocenianie różnorodnych form aktywności – tych przemyślanych i starannie zaplanowanych przez nauczyciela i tych, które te strukturalne moduły problemowo-zadaniowe wyzwalaają w uczniach uczestniczących w lekcjach/zajęciach w szkole i poza nią. Dlatego warto, aby nauczyciel pracujący z **Kreatywnym językiem polskim** rozszerzył listę standardowych kategorii ocen w dzienniku elektronicznym (aktywność, odpowiedź ustna, kartkówka, sprawdzian, zadanie) o własne, kompatybilne z tym programem, które staną się jego integralną częścią. **Treningi kreatywności (warsztaty)** umożliwiają ocenę (grupową i indywidualną) zaangażowania w ćwiczenia kreatywne połączone z doskonaleniem umiejętności językowych i doraźne rekordy kreatywności (np. liczbę pomysłów, zgodnych z tematem w określonym czasie). W czasie **kreatywnych spotkań z literaturą i innymi tekstami kultury** ocenie może podlegać m.in. praca z tekstem, czytanie ze zrozumieniem, umiejętność formułowania komentarza interpretacyjnego do tekstu literackiego i ikonického (ustne i pisemne ćwiczenia interpretacyjne), ćwiczenia językowe, aktywny udział w dyskusji i debacie oksfordzkiej. Systematyczne **spacery z kulturą (galeria, muzeum, zabytkowy kościół, kino, teatr, mediateka, plener)**, czyli **Kreatywny język polski w terenie** (z wariantem wirtualnego spaceru po muzeum), stwarzają możliwość oceniania opisu i interpretacji dzieła sztuki (malarstwo, rysunek,

grafika, fotografia, sztuki wizualne, rzeźba, architektura), recenzji filmu, recenzji spektaklu, sprawozdania z wycieczki. **Treningi oratorskie (warsztaty retoryczne)** umożliwiają ocenę przygotowanego i wygłoszonego przez ucznia przemówienia. **Treningi redakcyjne (warsztaty pisania i edytowania tekstów)** pozwalają ocenić poprawność językową i merytoryczną tekstów (różne formy wypowiedzi) napisanych przez uczniów, a także umiejętność pracy z edytorem komputerowym. **Gale projektów** umożliwiają ocenę, którą współtworzą: zaangażowanie w pracę grupy, pomysł i sposób prezentacji efektów pracy zespołowej/indywidualnej, poprawność merytoryczna i językowa, kultura żywego słowa i estetyka wypowiedzi, wykorzystanie ICT i terminowość. Natomiast **syntezy literacko-językowo-kulturowe**, zwieńczone testami umiejętności literacko-językowo-kulturowych z elementami kompetencji kluczowych, pozwalają nauczycielowi ująć wynik testu w formie oceny (wybór z sześciostopniowej skali ocen) lub procentowej. Zajęcia dotyczące **aktualności kulturalnych (nagrody literackie, filmowe, teatralne, muzyczne, w zakresie sztuk plastycznych, wzornictwa)** umożliwiają ocenę znajomości bieżących wydarzeń, wypowiedzi ustnych na podany temat, poprawności merytorycznej i językowej formułowanych argumentów oraz opinii.

Kreatywny język polski proponuje, aby nauczyciel oceniał również: kartkówki, sprawdziany znajomości lektur obowiązkowych, znajomości i rozumienia pojęć dotyczących danej epoki historycznoliterackiej, kartkówki z teorii i praktyki językowej, a także: aktywność humanistyczną i artystyczną ucznia (udział w olimpiadach, konkursach przedmiotowych, dyktandach, turniejach literacko-językowo-kulturowych, konkursach/przeeglądach szkolnych zespołów teatralnych, konkursach plastycznych, fotograficznych i muzycznych), aktywność teatralną (doskonalenie umiejętności w szkolnym zespole teatralnym), indywidualne prace twórcze ucznia (literackie, np. wiersze, opowiadania, scenariusze, literackie prace konkursowe; plastyczne, np. komiksy tematyczne, plakaty teatralne; utwory muzyczne inspirowane literaturą, prezentacje multimedialne, reklamy popularyzujące język ojczysty itp.), prace dodatkowe typu: wykonanie własnego e-portfolio (portfolio), wykonanie/zaprogramowanie algorytmicznego drzewka decyzyjnego; rekordy (wyniki) uzyskane w przedmiotowych grach edukacyjnych, grach językowych online oraz *savoir-vivre* językowy na co dzień i kulturę żywego słowa (przede wszystkim nagradzanie właściwych zachowań językowych).

Kreatywny język polski zachęca nauczyciela do stosowania oceniania wspierającego wobec wszystkich uczniów nie tylko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (podkreśla zasadność wyboru tej formy oceniania, szczególnie wobec uczniów ze SPE), ponieważ uwzględnia wkład pracy każdego ucznia, jego zaangażowanie i wpisuje się w ideę tego programu nauczania opartego na przyjaznym dialogu z młodym człowiekiem na temat tego, po co się czegoś uczy, jak opanował dane umiejętności, co wykonał dobrze, a co i w jaki sposób krok po kroku może poprawić, żeby odnieść sukces, którego **indywidualne** kryteria i terminy sam ustala. Program nie

rezygnuje z tradycyjnej oceny szkolnej w sześciostopniowej skali (tylko wyniki testów kompetencji, na początku i przed końcem roku szkolnego, wyrażone są w procentach bez przeliczania na ocenę), ale preferuje „ocenie kształtujące, czyli ocenianie pomagające nauczycielowi nauczać, a uczniom się uczyć” i przekazywanie uczniowi informacji zwrotnej, której „wpływ jest silniejszy niż inne możliwe do zastosowania, sposoby oddziaływania nauczyciela na ucznia” (John Hattie). Zachęca ucznia do obiektywnej samooceny. Współpracuje z rodzicami i opiekunami prawnymi. Cieszy się razem z nimi z każdego sukcesu ucznia, który ma świadomość, że ucząc się, może popełniać błędy, bo ma do nich prawo, a ich poprawianie też go rozwija.

EWALUACJA PROGRAMU

Kreatywny język polski – jak każdy program nauczania – wymaga sprawdzenia skuteczności przyjętych założeń, metod i form pracy z uczniem. Program proponuje, aby nauczyciel dokonał ewaluacji bieżącej oraz sumatywnej. Przydatne będzie systematyczne zdobywanie informacji (na bieżąco), np. raz w tygodniu lub miesiącu (po zajęciach lub cyklu zajęć) na podstawie ustnych wypowiedzi uczniów w naturalnych sytuacjach komunikacyjnych. Wartością dodaną będzie kształtowanie pozytywnych relacji komunikacyjnych, postawy partnerstwa w rozmowie i współtworzenie z nauczycielem procesu dydaktyczno-wychowawczego. Proponuje się anonimowe ankiety ewaluacyjne, aby żaden uczeń nie miał poczucia dyskomfortu. Ważne, aby każdorazowo przed ich wypełnianiem informować uczniów o celu ich przeprowadzenia i anonimowości dokonywanych wpisów. Warto również pamiętać o skierowaniu do uczniów prośby o szczerość, jednocześnie podkreślając, że opinie negatywne są dla nauczyciela tak samo wartościowe jak pozytywne. Jednak przede wszystkim nie można zapomnieć o dostosowaniu formy i treści ankiet do możliwości psychofizycznych uczniów z szeroko rozumianymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

W zależności od składu zespołu klasowego oraz rodzaju i stopnia indywidualnych dysfunkcji (udokumentowanych, a także tych dopiero zauważonych w trakcie obserwacji pedagogicznej) może okazać się konieczne np. zastosowanie większej, bezszeryfowej czcionki (np. Arial, 14 pkt) i tylko jednostronne justowanie tekstu – do lewej krawędzi (uczeń słabowidzący, niedowidzący, z różnymi wadami wzroku), pogrubienie fragmentów poleceń (uczeń z dysleksją rozwojową), sformułowanie krótkiego, nieskomplikowanego polecenia (uczeń mający problemy z koncentracją, uczeń z niepełnosprawnością intelektualną) oraz dbanie o przejrzystość i jednoznaczność tekstu (brak wyrazów/wyrażeń o znaczeniu przenośnym czy pytań o emocje, co jest ważne w przypadku ucznia z zespołem Aspergera). Decyzja co do opracowania optymalnej, jednej **ankiety** bieżącej i sumatywnej **dostępnej** dla wszystkich lub kilku ankiet (ogólnej i indywidualnych – zróżnicowanych wg SPE), dotyczących danej lekcji/zajęć lub cyklu, należy do nauczyciela. Mimo uwzględnienia m.in. powyższych wskazówek i tak może być potrzebna indywidualna rozmowa z uczniem i wyjaśnienie niezrozumiałych poleceń. Nauczyciel nie powinien jednak narzucać swojej pomocy, ale udzielić jej tylko w razie potrzeby i na tyle delikatnie i taktownie, aby uczeń nadal mógł czuć satysfakcję, że to on sam decyduje o wyborze odpowiedzi, które wpłyną na poprawę jakości lekcji/zajęć. Opracowując ankietę/ankiety, warto uwzględnić fakt, że każdy nastoletni uczeń, nie tylko ten ze SPE, może poczuć naturalne znużenie dużą liczbą pytań, często zbyt szczegółowych, i udzielić odpowiedzi bez zastanowienia, co obniży ich wartość ewaluacyjną. Dlatego,

nawet jeśli początkowo wszystkie zaplanowane przez nauczyciela pytania wydają się tak samo ważne, to warto dokonać ich hierarchizacji i selekcji, kierując się dobrem ucznia i zasadą „mniej znaczy więcej”, gdyż prostota i przejrzystość będą stanowić ich największą wartość. Proponuje się, aby ankieta zawierała 6 pytań, np. 1) Czy chętnie przychodziłeś(-aś) na lekcje języka polskiego/zajęcia? (tak, zawsze, tak, ale nie zawsze, nie); 2) Czy lubiłeś(-aś) pracować metodą projektu? (tak, czasami, nie); 3) Czy masz coraz więcej ciekawych pomysłów? 4) Czy stałeś(-aś) się bardziej kreatywny/-a)? (tak, chyba tak, nie, chyba nie, nie wiem); 5) Czy nauczyłeś(-aś) się pracować w grupie na wspólny sukces? (tak, nie, lubię pracować sam/-a); 6) Czy lekcje języka polskiego poprawiły Twoje codzienne relacje z rówieśnikami? (tak, chyba tak, nie). Można również zostawić puste miejsca z napisem: Twój pomysł na lekcję języka polskiego/zajęcia i oznaczyć je, np. kreatywną ikonką. Nauczyciel może dodatkowo zachęcić uczniów, aby podzielili się z nim swoimi pomysłami na lekcję/zajęcia lub ich fragment, oraz uzgodnić termin dyskusji na temat przedstawionych anonimowo pomysłów i możliwości ich realizacji (oczywiście po analizie ankiet).

W innym wariantcie ankiety można również wprowadzić pytania dla uczniów uzdolnionych humanistycznie, np. 1) Czy lekcje języka polskiego/zajęcia w szkole zachęciły Cię do indywidualnych poszukiwań ciekawych tekstów kultury? (tak, raczej tak, nie); 2) Czy udział w lekcjach języka polskiego/zajęciach w terenie zwiększył Twoje zainteresowanie kulturą lokalną/regionalną? (tak, raczej tak, nie); 3) Czy aktywny udział w projektach przedmiotowych rozwinął Twoją kreatywność? (tak, chyba tak, nie, raczej nie); 4) Czy lekcje języka polskiego/zajęcia zachęciły Cię do wnikliwej analizy języka ojczystego oraz troski o estetykę i kulturę żywego słowa? (tak, raczej tak, nie); 5) Czy według Ciebie lekcje języka polskiego/zajęcia rozwinęły Twoje zdolności humanistyczne? (tak, chyba tak, nie). Warto także pamiętać o wpisaniu formuły grzecznościowej, typu: *Dziękuję za udział w ankiecie*, i oczywiście podpisać nauczyciela, aby uczeń w naturalny sposób uczył się zasad *savoir-vivre*'u.

Anonimowość ankiet wyzwoli otwartość i szczerą odpowiedź oraz przyniesie każdemu uczniowi, a więc także ze SPE, wzrost poczucia własnej wartości, ponieważ zyska pewność, że jego zdanie się liczy i jest ważne dla nauczyciela, który opracuje kolejne projekty lekcji/zajęć w optymalny sposób – tak, aby spełniały indywidualne i zespołowe oczekiwania oraz były jeszcze bardziej atrakcyjne i efektywne. Natomiast wypełnianie indywidualnych barometrów nastrojów umożliwi niemal natychmiastową orientację w samopoczuciu i emocjach uczniów, np. po gali projektu. Przed końcem roku szkolnego warto dokonać ewaluacji sumatywnej na podstawie ilościowej i jakościowej analizy wyników anonimowej ankiety wśród uczniów (ostatnie zajęcia w roku szkolnym), wyników testów kompetencji literacko-językowo-kulturowych (sprawdzających także kompetencje kluczowe), analizy wcześniejszych ankiet, notatek z rozmów z uczniami, barometrów nastrojów i autorefleksji. Rzetelna analiza umożliwi obiektywną ocenę, sformułowanie wniosków i wprowadzenie własnych modyfikacji, które uczynią ten program prawdziwie spójnym z osobowością realizującego go

nauczyciela i jego indywidualną filozofią nauczania. Dzięki temu w nowym roku szkolnym nauczyciel będzie mógł efektywniej zrealizować zamierzone i zaplanowane cele kształcenia oraz wychowania, zgodne z podstawą programową, zadaniami i misją nowoczesnej szkoły oraz **profilem absolwenta** szkoły ponadpodstawowej, **dla którego (m.in.) kreatywność jest wartością, a także pomysłem na siebie w życiu osobistym i zawodowym.**

BIBLIOGRAFIA

- Rozporządzenie MEN z dnia 30 stycznia 2018 roku w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia i Załącznik nr 1: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum; Język polski. Zakres podstawowy i rozszerzony; w tym: *Warunki i sposób realizacji*.
- Rozporządzenie MEN z dnia 3 kwietnia 2019 roku (Dz.U. z 2019 roku, poz. 639).
- Rozporządzenie MEN (Dz.U. z dnia 31 marca 2017 roku, poz. 703).
- Rozporządzenie MEN z dnia 9 sierpnia 2017 roku (Dz.U. z 2017 roku, poz. 1591).
- Zalecenia Rady UE z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz. Urz. UE C189 z dnia 4 czerwca 2018 roku; wydanie polskie).
- Konkluzje Rady w sprawie roli wczesnej edukacji i kształcenia podstawowego w stymulowaniu kreatywności, innowacyjności i kompetencji cyfrowych (Dz. Urz. UE 2015/C/172/05).
- Borgensztajn J. i in., *Wytyczne wraz z aneksem do tworzenia programów nauczania i scenariuszy zajęć*, ORE, Warszawa 2018.
- Bortnowski S., *Jak uczyć poezji?*, Briccius, Warszawa 1992.
- de Tchorzewski A.M., *Miłość jako przyczyna wychowania*, [w:] *Wychowanie jako mądrość miłości*, pod red. I. Jazukiewicza, *Rozprawy i studia*, t. (904) 833, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2012.
- Fazlagić J., *Kreatywność w szkole*, ORE, Warszawa 2018.
- Fromm E., *O sztuce miłości*, Rebis, Poznań 2000.
- Janus-Sitarz A. i in., *Czego nauczył nas Bortnowski?*, „*Polonistyka. Innowacje*” 2015, nr 2, DOI: 10.14746/pi.2015.1.2.15.
- Limont W. i in., *Zdolni w szkole, czyli o zagrożeniach i możliwościach rozwojowych uczniów zdolnych*, ORE, Warszawa 2011.
- Marzec D.K., *Humanistyczne aspekty pedagogiki Janusza Korczaka*, [w:] *Prace Naukowe. Pedagogika 11*, Muzeum Historii Polski, 2002.
- Miksza M., *Zrozumieć Montessori, czyli Maria Montessori o wychowaniu dziecka*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.
- Poleszak W. i in., *Koncepcja H. Gardnera jako podstawa teoretyczna do opracowywanych narzędzi diagnostycznych*, [w:] *Diagnoza i wspomaganie w rozwoju dzieci uzdolnionych*, ORE, Warszawa 2014.
- Torończak E., *Teoria stadiów rozwojowych E. Eriksona a kształtowanie decyzji zasadniczej człowieka*, [w:] *Studia Gdańskie XXIII*, Papieski Wydział Teologiczny, Warszawa 2008.

Cecylia Bielnik – magister, absolwentka filologii polskiej UŚ, nauczycielka dyplomowana, od 24 lat opiekunka Klubu Inspiracji Twórczej Technikum nr 5 CKZiU w Sosnowcu. Autorka monografii ZSME im. Kilińskiego – 80 lat tradycji (2009), programów nauczania: „Komunikacja w kulturze”; „Odpowiednie dać rzeczy – słowo!” (nagroda; wyróżnienie ORE, 2012), 39. małych form teatralnych, m.in. Polska to jest wielka rzecz (nagroda IPN, 2018), projektu Fan Club Chopina (nagroda NCK, 2010), scenariuszy lekcji (nagroda KO EFS i ORE, 2011 i RODN Katowice, 2018). Przygotowuje uczniów – laureatów ogólnopolskich i międzynarodowych konkursów artystycznych i przedmiotowych. Uhonorowana Medalem KEN (2017).